

Učiteljski tovariš

Stanovsko politično glasilo J. U. U. — sekcije za dravsko banovino v Ljubljani

Mesečna priloga »Prosveita«

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Frančiškanska ulica 6/1. Receptivo ne vračamo. Nefrankiranih pism ne sprejemamo. Izhaja vsak četrtak. Naročnina letno 60 Din. za inozemstvo 80 Din. Člani sekacije J. U. U. plačajo list s članarino. Oglasi po ceniku in dogovoru, davak posebe. Polt. šek. rač. 11.153. Telefon 3112

Naša pot

Kadar je človeku težko pri srcu si išče prijatelja in tovariša, sebi enakega, da sklepa skupno o načrtih, ki naj bi jih podvzela v danem položaju.

Takih hipov bridkosti in razočaranj nam učiteljem ni treba iskati, saj so na dnevnem redu našega življenja, kot so spoznali že prvi, najtenkočutnejši raziskovalci človeškega prava, stari Rimljani, ki so posvetili našemu stanu značilni rek: »Kogar so bogovi sovražili, so mu vzgojo drugih izročili.«

Mi smo eden tistih stanov, ki je svojo dolgo tisočletno pot zaznamoval s kapljami srčne krvi in si postavil na svoji kalvarijski poti nebroj spomenikov ponižanih in razžaljenih.

Pravijo, da je zgodovina učiteljica življenja. Zdi se pa kot bi jemal ravno naš stan ta rek prav malo v račun svojega dejanja in nehanja kot bi se njega ne tikal. In vendar dobimo ravno v povestnici človeštva nebrojno slik, ki bi nam prišle zelo v prid, slik vseh narodov, ki so, ne zavedajoč se svoje moči, živeli temne dneve suženjstva, dokler jih ni prešinilo visoko spoznanje, da imajo tudi oni pravo do človeških pravic. In šli so, ramo ob ramo, žrtvujoč tudi samega sebe za blagor vseh. Pri vseh narodih in v vseh dobah se pojavlja ta boj za pravico. S povečano silo se vrši ta borba zlasti današnji čas, ko so širše plasti s poglobljenim duševnim pogledom proučile svoj položaj, ko si stojita nasproti dva svetova — svet tiranov in onih, ki so pravice lačni in žejni, med katerimi sva tudi midva, tovariš moj.

Zal, da se ravno današnji čas marsikdo tega ne zaveda. Bolna doba, ki nas je rodila, je zanesla strupene kali tudi v naše dneve. Zato se mi zdi potrebno bolj kot kdaj razgrebati po naši preteklosti, da si razgalimo skrito rano ter spoznamo, kaj smo bili in kaj bi morali biti.

Dolga je zgodovinska pot našega stanu. Na staroklasičnih tleh so jo pričnjalni oni skromni in kvišku hrepeneči idealisti, ki so po atenskih ulicah užigali pravice in resnice jeznim dušam najvišje vzore ter za svoje človečansko delo končno umirali po ječah kot okuževalci mladine in najhujši sovražniki domovine ter svojega ljudstva. Ogabna pesem o protidržavnih in protivrednih elementih je tedaj stara že par tisoč let.

Toda ne iščimo vzgledov v davnini, imamo jih v bližnjih časih dovolj. Približno, človeka vredno življenje se je pričelo našemu stanu šele po l. 1869. Dne 14. maja tega leta je bila namreč — uzakonjena avstrijska državna šolska postava, ki je vsaj nekoliko uredila neznošno stanje našega stanu. Do tistih časov sta bila učiteljski stan in šola zaradi konkordata s cerkvijo popolnoma v rokah duhovščine. Stan je sicer po l. 1869. menjal gospodarja, metode bila so pa ostale.

Prva skrb je bila, da se novostajajoči stan ne navzame ponosa, poguma in samozavesti. Zato so mu odmerili le toliko kruha kolikor ga rabi v premagovanju dobro treniran želodec sproti. Ta doba liberalnega usmerjenja državnega političnega življenja nam je prinesla med drugim ljute nacionalne borbe. Tudi kulturna vprašanja, zlasti šolska, so se obravnavala samo s tega vidika. V dva tabora razdeljen narod se je le z nekim navideznim slogaštvom reševal smrtnih udarcev vladajočih režimov.

Konec temu nenaravnemu slogaštvu je napravil dr. Mahnič s posebno katoliško organizacijo vsega javnega življenja na Slovenskem. Liberalizem tega daru ni imel, zato je ostalo meščanstvo osamljen otok med narodom, obsojen na hiranje. Z njim je delil usodo tudi velik del učiteljstva.

Politični boji 90. in naslednjih let so bili pri nas tako ostri kot pri malokaterem večjem narodu. Najhujše se je v teh bojih godilo učiteljskemu stanu. Bil je povsod zasledovan in oviran v svojem delovanju. Kot eksponent napredne stranke je stal zanjo vedno v prvih vrstah, največ za dobrobit strankinih generalov. Ti so ga za plačilo največkrat ozmerjali. Kadar bi bilo pa treba izboljšati sramotno gmotno stanje učiteljstva, so se navadno znašli njegovi prijatelji in sovražniki v bratskem objemu, samo da se niso zamerili svojim volilcem. Redki so bili, ki so si upali zagovarjati upravičene zahteve učiteljstva, ki je zaradi bednega položaja lezlo v proletarijat in propadalo zaradi bede tudi duhovno.

Kako je bilo v času tik pred svetovno vojno, je mnogi izmed nas občutili na svoji koži. Takrat se je pričel tudi pravi beg iz ljube Kranjske dežele. Kdorkoli je mogel, je ubežal tem podivjanim razmeram.

Kakor vse javno življenje, tako se je tudi naš stan v tej dobi diferenciral v smeri kulture po strankah ter živel tudi medsebojno v ognju.

V naši kulturni zgodovini ni bolj tragične postave kot je »Martin Kačur« in junaki v »Hlapcih«. Neizbrisen dokument dobe so in razmer, ki si jih je nakopal idealist, neorientiran v času, ki ga je rodil. Zato so ga obsodili tudi oni, ki so ga sicer ljubili.

Kljub temu, da doba liberalizma ni imela organizatoričnih talentov, si je vendar učiteljstvo že v tem času postavljalo trdne gospodarske in organizacijske ustanove ter postavilo s tem trdno podlago za bodočnost.

Z vstopom v novo državo nismo odvrgli starih, ponošenih oblek in ne odložili tujih bergel, ki smo se do tedaj opirali nanje. Niti spodobni naslov državnega uradnika nam jih ni odvzel. Privlekli smo s seboj vso ropotijo davno minulih let in zopet bili nesrečne boje izza 70. let.

Dodeljevanje učiteljstva in stanarina

§ 40. točka 1. finančnega zakona za leto 1936/37 se glasi:

Učitelji narodnih, meščanskih, srednjih in strokovnih šol kakor tudi šolski nadzorniki, se smejo dodeljevati na delo tudi v druge šole, v ministrstvo prosvete, ministrstvo za fizično vzgojo naroda, banjskim upravam in sreskim načelstvom za prosvetni referat; nadalje se smejo napolniti kot prosvetni referenti, delegati, lektorji in učitelji v tujini, kakor tudi h kulturno prosvetnim društvom, ki imajo svoje šole in internate. To dodeljevanje na delo sme trajati tudi delj od 3 mesecev izjemno od določil § 80. zakona o uradnikih. Tako dodeljeni uslužbenci nimajo pravice na dnevnice po predpisih uredbe o povračilu potnih in selitvenih stroškov državnih uslužbencev civilnega reda, razen, ako se jim ta pravica izrecno prizna z odlokom o dodeljevanju na delo.

Kulturne prireditve v letu 1935.

Po statistiki, ki se vodi pri banski upravi je bilo v l. 1935.: 3131 dramatičnih predstav, 308 glasbenih prireditev, 400 športnih, 491 akademij in proslav, 80 letkovnih predstav, 441 izrednih filmov, 245 predavanj in 19 umetniških razstav. Vsega skupaj tedaj 5123 kulturnih prireditev.

Mnogo prireditev je bilo v srezih: Radovljica, Ljubljana mesto, Ljubljana okolica, Celje, Kranj, razmeroma redke pa so bile prireditve v srezih: Črnomelj, Metlika, Slovenjgradec in Dolnja Lendava.

Število prireditev raste od leta do leta. V letu 1933. sta bili v naši banovini 3492 prireditvi, l. 1934. že 4011 in l. 1935. kar 5123. Seveda niso v teh številkah vštete predstave obeh narodnih gledališč, kjer je bilo v preteklem letu skupno nad 600 predstav, prav tako niso vštete običajne predstave 44 kinov in interne šolske proslave in predavanja po društvih, za katera ni potrebno posebno dovoljenje od oblastev.

Na splošno lahko rečemo, da je bilo v preteklem letu živahno kulturno življenje kot v nobeni drugi banovini. Niti pri naših sosedih Italijanih in Nemcih ni kulturno življenje tako živahno kot pri nas, le Češkoslovaška nas s svojimi 85.574 prireditvami v lanskem letu hudo nadkriljuje.

Če primerjamo kulturno življenje pri nas z onim v Češkoslovaški republiki, spoznamo, da je pri nas prilično toliko predavanj in vsak milijon prebivalcev kot na Češkem; da je pa tam mnogo več daljših poučnih tečajev, več koncertov, dvakrat toliko razstav in skoro desetkrat toliko vzgojnih filmskih predstav kot pri nas. Zastajajo pa Čehi za nami po številu akademij in proslav ter posebno po dramatičnih predstavah.

Madžarizacija v nekdanji Ogrski

V Novem Sadu je izšla lansko leto dokumentirana razprava privatnega docenta beograjske univerze dr. Dimitrija Krilovića »Pomadjarivanje u bivšoj Ugarskoj«.

V tej knjigi razpravlja pisec predvsem o predvojni madžarski prosvetni politiki. Zato je ta publikacija važna in temeljit doprinos k zgodovini jugoslovanskega šolstva.

V svoji študiji upošteva pisec sicer samo Vojvodino, a iz razprave se da sklepati tudi o predvojnem šolskem položaju v našem Prekmurju. Prav bi bilo, da bi tudi mi Slovenci imeli obdelano to stran zgodovine našega šolstva bodisi v bivši Avstro-Ogrski, kakor tudi v sedanji Avstriji in Italiji.

Prav tako kot Nemci v Avstriji, so bili tudi Madžari na Ogrskem v razmerju z ostalimi narodnostmi v manjšini. Zato pa so na vse mogoče načine poskušali pomadžariti narodne »manjšine«. V koliko se jim je to po-

Zakopani v krivih naukih individualistične duševnosti, še vedno iščemo po skrivnih, stranskih potih edinole svojih zasebnih koristi, tako v vprašanih službah kot, v svojem političnem delovanju. Še vedno se ne zavedamo dovolj trdno, da je le skupni organizem tista sila, ki lahko zadrži vsak val. Posameznik pomeni le ničlo — organizirana skupnost pa je močna pozitivna postojanka pred temi ničlami.

Kadar bomo vse to spoznali, takrat se še približamo vstajenju in prerobenju našega stanu.

F. L.

VSEBINA:

Naša pot.

Dodeljevanje učiteljstva in stanarina.

Kulturne prireditve v letu 1935.

Madžarizacija v nekdanji Ogrski.

Z učiteljskega zborovanja v Ljutomeru.

LISTEK: Izkušnje Petra Smole. — »Odkrite besede zdravnik mladim ljudem.«

Splošne vesti. — Osebnе zadeve. — Listj o učiteljstvu, šoli, prosveti in JUU. — Učiteljski pravnik. — Učiteljski pevski zbor.

— Šolski radio. — Stanovska organizacija JUU. — Novostj na knjižnem trgu.

narode. Danes pa vpijejo v svoji revizionistični propagandi, da se pred vojno na Madžarskem ni godila manjšinam nikaka krivica. V neki vlogi madžarske vlade na Društvo narodov pišejo sledeče: »Do izpremembe suverenitete je imela srbska narodna manjšina pravico, da ustanavlja osnovne in višje šole kolikor jih je hotela, da določa učni načrt v lastnem delokrogu in da zaposli učitelje v sorazmerju svojih potreb in proračunske možnosti celo brez predhodnega odobrenja madžarske politične oblasti. Take so bile pravice, ki jih je napadani in obtoževani madžarski režim priznaval do konca svetovne vojne srbski manjšini, četudi ni takrat niti eden mednarodni dogovor nalagal kake obveze za liberalno šolsko politiko zasnovano na spoštovanju, toleranci in človečanskem pravu.«

Še leta 1914. pa je Artur Benis napisal v reviji »Magyar Poedagogia«, da so se vse ogrske vlade zavedale, da šola nima samo cilja širjenja kulture, temveč tudi širjenje madžarskega duha in jezika med manjšinami. Isto je priznalo službeno glasilo ministrstva prosvete »Néptantólk Lapja«, ki je pisalo, da je cilj Aponijevega šolskega zakona »poleg temeljitega učenja madžarskega jezika tudi pomadžarjenje na miren način«.

Ta svoj cilj so utemeljevali na enak način, kot utemeljujejo danes svojo raznarodovalno šolsko politiko oni, ki vsiljujejo delu našega naroda svojo dvatisočletno kulturo. »Pester Loyd« je napisal: »Srbi in Romuni ne bi utrpeli nobene škode, če bi se iz svoje nižje kulture pretopili v višji kulturni organizem, da bi torej zamenjali svojo kulturo za madžarsko.« — Pravi vzrok pa je izdal poslanec Bela Grünwald(!) v članku objavljenem v istem listu, namreč, da se Madžari morajo posluževati asimilacije, če hočejo živeti. Madžarizacija je najvišja naloga šole. Osnovna šola jo mora izvrševati, kakor jo že izvršuje srednja, ki je kot velik stroj; na eni strani vstopa na stotine slovaške dece — na drugi strani izlezajo otroci kot popolni Madžari.

Le tako je bilo mogoče, da je poleg »čistokrvnega« Madžara Grünvalda nosila nemadžarska imena tudi večina uradnikov, četudi je bilo leta 1900. med uradništvom le 7,64% nemadžarov. Leta 1902. je ugotovilo že omenjeno glasilo prosvetnega ministrstva »Néptantólk Lapja«, da je med državnim učiteljstvom 61,8% takih, ki nosijo tuje priimke in nato pristavlja: »Vsi ti učitelji bi mogli dobiti mesta v Berlinu, Pragi, v Bukarešti, kakor tudi v Beogradu ali Moskvi, ne da bi s svojim imenom disharmonirali v novi okolici. Ta stvar je tako žalostna, da ni potrebno o njej obširneje razpravljati.« — Seveda je bilo ustanovljeno posebno društvo za madžarizacijo imen. Kot izgleda, pa društvo ni doseglo povsem svojega namena. Še nedavno smo čitali v dnevnem časopisu, da je debrecinska velikožupanska zbornica sprejela sklep, da se madžarizacija imen izvede do konca. Zadevna resolucija pravi med drugim: »V zadnjih dveh letih je bilo pomadžarjeno 170.000 imen, ali to ne zadostuje, kajti nemadžarskih imen je še 2.200.000. Inozemstvo sicer obsoja to početje, ali nam ne preostaja drugega, ako hočemo z vsem poudarkom delovati za vrnitev odtrganih delov domovine.«

V budimpeštanski zbornici pa je poslanec Maday vložil predlog, da se madžarizacija imen uzakoni.

Prave trdnjave srbstva v Vojvodini so bile pravoslavne verske šole. Tega so se Madžari v polni meri zavedali, zato je njihov boj veljal predvsem tem šolam, hoteč jih nadomestiti z občinskimi oziroma državnimi, ki so služile pomadžarjevanju.

V zatiranju verskega šolstva se je madžarska vlada opirala na § 15. zakona iz leta 1868., ki pravi, da oblast po treh opominih lahko izpremeni versko šolo v občinsko. Verska šola je namreč morala po §§ 11., 12. in 13. istega zakona izpolniti sledeče pogoje:

1. Šolska zgradba mora ustrezati v higienskem oziru.

2. Moška deca mora biti ločena od ženske.

3. Maksimalno število učencev je 80 na razred.

4. Učitelj mora biti strokovno usposobljen za vršenje službe in se ne sme brez dovoljenja višjih oblasti baviti z drugimi posli.

srečilo, vsaj na papirju in v statistiki, kažejo sledeče številke. Leta 1787. so našli na 2.322.000 Madžarov, 5.681.000 pripadnikov nemadžarskih narodov. Isto razmerje, 30% proti 70%, se je ugotovilo še leta 1809., ko so našli okrog 3 milijone Madžarov in 7 milijonov Nemadžarov. — Pri štetju 1869. pa so Madžari upoštevali le vero, ne pa narodnosti in materinskega jezika. Leta 1900. so se čutili dovolj močne, da pridejo zopet tudi z narodnostjo na dan. Rezultat ljudskega štetja je izkazal 8,92 milijona Madžarov (t. j. 51,4%) in le 8.100.000 (t. j. 48,6%) Nemadžarov. Leta 1910. se je razmerje še bolj izboljšalo v prid Madžarov z 9.944.628 (54,5%) pripadniki vladajočega naroda in 8.319.905 (45,5%) pripadniki »manjšine«.

Madžari pa se niso zadovoljevali le s pottvarjanjem ljudskega štetja, temveč so skušali tudi v resnici pomadžariti nemadžarske